

Котуха О. С.

к. ю. н., доцент, Львівський торговельно-економічний університет, доцент кафедри цивільного права та процесу;

Заріцька О. С.

Вишнянський коледж Львівського національного аграрного університету, викладач

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ

Ключові слова: *правовий нігілізм, правова культура, правова свідомість, ігнорування норм права, суперечливість законодавства.*

Key words: *legal nihilism, legal culture, legal consciousness, ignoring of law norms, contradiction of legislation.*

Постановка проблеми. Становлення України як незалежної, демократичної, правової та соціальної держави, домінування права в усіх сферах життя, неухильне дотримання прав, свобод та інтересів людини і громадянина вимагає високої правосвідомості, правової культури, правової освіченості як суспільства загалом, так і кожного індивіда зокрема. На жаль, усі ці процеси на сучасному етапі розвитку України значно ускладнює та гальмує правовий нігілізм. З огляду на це проблема його подолання стає чи не найактуальнішою на сьогодні, адже не може йти мова про правову державу в тому суспільстві, де ігноруються права та свободи людини і громадянина, де право взагалі не належить до першорядних цінностей. А оскільки правовий нігілізм зумовлений багатьма причинами, необхідною умовою подолання є з'ясування джерел його виникнення.

Аналіз досліджень даної проблеми. Проблему правового нігілізму як негативного явища досліджували у своїх працях В. Б. Авер'янов, С. С. Алексеев, О. В. Волошенюк, В. В. Копейчиков, В. М. Кудрявцев, О. А. Лукашова, Н. М. Пархоменко, П. М. Рабінович, та ін.

Метою даного дослідження є характеристика передумов виникнення правового нігілізму в середовищі українського суспільства та можливі шляхи їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Правовий нігілізм не є якимось сугобо специфічним, абстрактним поняттям, що цікавить лише вузьке коло фахівців. Це явище, яке пронизує всі сфери соціальної життєдіяльності, безпосередньо впливає на стан законності і правопорядку в суспільстві.

Термін «нігілізм» походить від латинського слова «nihil», тобто «ніщо». Нігілізм, як родове поняття, розглядається як повне заперечення історичних цінностей, культурних надбань світового на вітчизняного характеру, створених людством, негативне ставлення до національної культури, моральних, політичних та юридичних цінностей. Особливе місце в дестабілізації суспільства належить юридичному або правовому нігілізму, суть якого полягає в загальному негативному ставленні, неповазі до права,

законів, нормативно-правових актів.

З погляду філософії і теорії права правовий нігілізм варто розглядати як наукову категорію, феномен громадського життя, що відображає певний стан юридичної життєдіяльності суспільства і традиційно характеризується негативним ставленням до права, ігноруванням юридичних цінностей, можливостей правового регулювання суспільних відносин і перебільшенням ролі неюридичних цінностей і факторів — моралі, політики, релігії та інших [2, с. 503].

На думку правознавця І. Турло, правовий нігілізм — це також і напрямок у соціально-політичній та юридичній думці і поведінці людей, що заперечує соціальну цінність права, ідею верховенства права і правової держави взагалі, вважає право найменш досконалим способом регулювання суспільних відносин [3, с. 35].

Отже, правовий нігілізм — це крайній прояв правового невігластва, відкидання або ігнорування права, юридичних норм і загальноприйнятих правових цінностей, зневажливе ставлення до правових принципів і традицій [6, с. 269].

У процесі переоцінки існуючих цінностей, поглядів і стереотипів відбувається не просто зростання правового нігілізму, а й з'являються нові форми його вираження та існування, що відображають сучасний розвиток суспільних відносин. Так у сучасній юридичній літературі можна зустріти різноманітні критерії класифікації правового нігілізму, серед яких можна виділити активний та пасивний правовий нігілізм. Так свідоме ігнорування, недотримання громадянами та посадовими особами встановлених правових норм, а також маніпулювання правом — вибіркове виконання нормативно-правових приписів — залежно від власної вигоди, буде проявом активного правового нігілізму. У той же час недотримання існуючих у суспільстві правових приписів через низький рівень освіченості та правової культури отримало назву пасивного правового нігілізму [4, с. 374].

Причин правового нігілізму надзвичайно багато і їх кількість з роками, як показує практика, на жаль, не зменшується, а, навпаки, невпинно зростає. Усвідомлення цього факту викликає тривогу за правове майбутнє, адже зведення до мінімуму правового нігілізму в українському суспільстві можливе лише за умов усунення джерел цього явища.

Одним із джерел сучасного правового нігілізму є, безперечно, спадок минулого, — це ті умови, що породили негативне ставлення до права не тільки у представників старшого покоління, а й у наступних поколінь. Це перш за все наслідки самодержавства, багатокласового кріпацтва, репресивного законодавства, що позбавляло значну кількість людей прав і свобод, недосконалість правосуддя.

Ще однією причиною появи правового нігілізму є зловживання владою вищими посадовими особами держави, гальмування і не завершення реформ, і як наслідок — юридична байдужість. Органи державної влади та місцевого самоврядування та їх посадові особи також не дотримуються встановлених державних приписів, знаходячи відповідні пояснення і виправдання («для

потреб людей», «для досягнення поставлених цілей» і т. ін.). І як наслідок, тоді в суспільстві з'являється відомчий правовий нігілізм, який проявляється тоді, коли приймаються неправові закони підзаконні нормативно-правові акти. Такі акти можуть ігнорувати суб'єктивні права, свободи і інтереси громадян та інших суб'єктів суспільних відносин. Характерною рисою відомчого правового нігілізму поряд із неповагою до прав людини є і неповага до закону як вищого джерела права [4, с. 376].

Слід також зазначити, що правовий нігілізм закладено глибоко в нашії правосвідомості та правовій культурі ще з давніх-давен, яка тривалий час формувалася під впливом негативного ставлення до права. Право минулих часів характеризується тим, що воно було засобом примусу в руках пануючого класу, а не забезпечувало захист прав та свобод простої людини. Тому серед причин існування правового нігілізму слід назвати і низький рівень правової культури населення. Правова культура особи виражається в оволодінні нею основними юридичними знаннями, у повазі до закону та права, у свідомому дотриманні норм права, у розумінні соціальної юридичної цінності права, у нетерпимості до правопорушень та у боротьбі з ними [1, с. 3].

Ще одним джерелом і формою прояву правового нігілізму є порушення прав і свобод людини і громадянина, особливо таких, як право на життя, честь, гідність, житло, майно, безпеку життя, соціальні права, що пов'язані із забезпеченням гідного людини рівня життя. У Конституції України сформульовано основні права і свободи людини, визначено механізм їх забезпечення та практичної реалізації. Людина в Україні визнається вищою цінністю, і тому захист її прав і свобод проголошується вищою метою держави.

Період реформування нашого суспільства зумовлює виникнення нових причин правового нігілізму, серед яких і недосконалість, суперечливість та неузгодженість законодавства. Така проблема стає актуальною тоді, коли велика кількість законодавчих актів суперечать один одному, а також коли певні кола суспільних відносин регулюються переважно підзаконними нормативно-правовими актами, які у свою чергу теж суперечать не тільки один одному, а й закону. Усе це підриває довіру народу до законодавця. До того ж, зростання законодавчого масиву, багаточисельні нашарування актів і протиріччя в правовому регулюванні одних і тих самих питань створює плутанину [4, с. 380].

Престиж законодавця настільки знизився, що громадяни побоюються прийняття нових законів, заздалегідь розцінюючи їх як непродумані і необґрунтовані. Так за кількісними показниками прийнятих законів ми досягли рівня європейських парламентів, але проблемою залишається їх якість. Про це свідчить те, що 90 відсотків із прийнятих законів є зміни і доповнення до чинних, у тому числі і нових законів та закони про ратифікацію міжнародних договорів. І так буде доти, доки ігноруватимуться системність і плановість у розвитку нашого законодавства, поки лобісти пробиватимуть вигідні для відповідних кланів закони [5, с. 48].

Багато приймається законів недосконалих, «сирих», таких, що потребують конкретизації в різних відомчих правових актах, в яких знищується дух і первинний зміст даного закону. Так створюється видимість законності, юридичної оформленості, а насправді панує беззаконня, правовий нігілізм [7, с. 121].

Причиною існування правового нігілізму можна також назвати і конфронтацію між виконавчою і законодавчою гілками влади. Кожна з гілок влади повинна бути незалежною, що має виключати можливість узурпації влади якоюсь особою чи окремим органом. Проте і сьогодні в Україні все ще спостерігається протистояння між законодавчою і виконавчою гілками влади, що породжує недовіру до їх діяльності серед населення.

Висновки: Отже, серед характерних причин виникнення і розвитку різноманітних форм та видів правового нігілізму в українському суспільстві можна виділити такі: порушення прав і свобод людини і громадянина, а також зневіра громадян у механізми реального їх захисту; економічна та політична нестабільність, зміна ідеології та духовних цінностей; історичне коріння розвитку суспільних відносин в Україні; низький рівень політичної і правової культури; ігнорування норм права державними органами під час здійснення владних повноважень; недосконалість та суперечливість законодавства; конфронтація між гілками влади; прагнення уникнути юридичної відповідальності, обійти закон; недосконалість правової освіти населення.

Вихід із стану правового нігілізму, який зараз присутній у суспільстві, можливий лише за активної позиції самої особистості і вбачається у таких заходах: підвищення правової свідомості та правової культури громадян; правова просвіта і правове виховання населення; приведення законодавчої бази у відповідність до європейських і світових стандартів.

Список використаних джерел

1. **Козюбра М. І.** Інфляція законів як джерело правового нігілізму / М. І. Козюбра // Право. — 1994. — № 1. — С. 3-12.
2. **Поляков І. І.** Правовий нігілізм і правовий ідеалізм: поняття й форми вираження / І. І. Поляков // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць — Вип. 49. — Одеса : Юридична література, 2009. — С. 503–511.
3. **Турло І. І.** Формування нової парадигми правосвідомості як необхідного фактору розбудови правової держави в Україні / І. І. Турло // Державне право України. — 1998. — Вип. 2. — С. 23–36.
4. **Швачка В. Ю.** Правовий нігілізм у контексті правової соціалізації особистості / В. Ю. Швачка // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. — Одеса : Юрид. л-ра, 2005. — Вип. 24. — С. 374–383.
5. **Шемшученко Ю.** Теоретичні засади концепції розвитку українського парламентаризму / Ю. Шемшученко // Право України. — 1998. — № 1. — С. 48–49.

6. **Шерстюк С. В.** Правовий нігілізм як антипод правової культури / С. В. Шерстюк // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». — 2013. — № 3 (17). — С. 269–271.

7. **Головченко В. В.** Юридична термінологія : Довідник / В. В. Головченко, В. С. Ковальський. — К. : Юрінком, 1998. — 224 с.

Анотація

У статті досліджується проблематика правового нігілізму в Україні. Розглядається поняття правового нігілізму. З'ясовуються джерел виникнення правового нігілізму в середовищі українського суспільства. У висновках формулюються пропозиції щодо подолання правового нігілізму в Україні.

Annotation

In the article there is researched the problem of legal nihilism in Ukraine. There is considered the concept of legal nihilism. There are found out legal nihilism's origin in the environment of the Ukrainian society. In conclusion there are formulated some proposals about overcoming of legal nihilism in Ukraine.